

The Function of Bevelled-Rim Bowls: Insights from the Warka Vase

Amir-Masoud Ghaedi¹ ; Rouhollah Yosefi Zoshk² ; Bita Sodaei³

Type of Article: **Research**

Pp: 63-85

Received: 2024/06/13; Revised: 2024/09/18; Accepted: 2024/10/01

 <https://doi.org/10.61882/PJAS.8.30.63>

Abstract

This article delves into the enduring enigma of bevelled-rim bowls, ubiquitous ceramic artifacts of the late 4th millennium BCE Near East, particularly within the Uruk sphere of influence. These crudely manufactured vessels, found in vast quantities across Mesopotamia and the Iranian plateau, have sparked extensive scholarly debate regarding their function. While utilitarian hypotheses, such as their use as ration bowls or baking molds, have been proposed, this article explores the compelling evidence for their ritualistic significance. Through an examination of archaeological context, iconography, and textual evidence, the article highlights the potential role of bevelled-rim bowls in religious ceremonies, offerings, and sacred meals. Ultimately, bevelled-rim bowls serve as a testament to the intricate interplay between the practical and the sacred in the Uruk period, underscoring the ongoing quest to decipher the complexities of the ancient Near East. This article explores the many different uses of bevelled-rim bowls. It was determined that these bowls were used for a variety of purposes, including everything from measuring food to baking to using the bowls for ritualistic purposes. The Warka Vase was examined and it was discovered that the depictions on the vase were very similar to the bowls. This was used as evidence that bowls were used for more than just utilitarian purposes.

Keywords: Beveled-Rim Bowls, Uruk, Chalcolithic, Seal, Religion.

Parseh Journal of Archaeological Studies (PJAS)

Journal of Archeology Department of Archeology Research Institute, Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICHT), Tehran, Iran

Publisher: Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICHT).

Copyright © 2025 The Authors. Published by Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICHT). This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

© The Author(s)

1. PhD student in Archeology, Department of Archeology, Faculty of Literature and Human Science, Varamin-Pishva Branch, Islamic Azad University, Varamin, Iran.

2. Associated Professor, Department of Archeology, Faculty of Literature and Human Science, Varamin-Pishva Branch, Islamic Azad University, Varamin, Iran. (Corresponding Author).

Email: rouhollah.yousefi@iauvaramin.ac.ir

3. Associated Professor, Department of Archeology, Faculty of Literature and Human Science, Varamin-Pishva Branch, Islamic Azad University, Varamin, Iran.

Citations: Ghaedi, A. M., Yosefi Zoshk, R. & Sodaei, B., (2025). "The Function of Bevelled-Rim Bowls: Insights from the Warka Vase". *Parseh J. Archaeol Stud.*, 8(30): 63-85. <https://doi.org/10.61882/PJAS.8.30.63>

Homepage of this Article: <https://journal.richt.ir/mbp/article-1-1112-en.html>

Introduction

The late 4th millennium BCE, a period marked by the burgeoning complexities of urban life and the dawn of writing, witnessed the widespread dissemination of a distinctive ceramic form: the bevelled-rim bowl. These crudely fashioned, hand-made vessels, characterized by their thick walls and flared, out-turned rims, have captivated archaeologists for decades, serving as a key marker of the late Uruk period in Mesopotamia and its far-reaching influence across the Iranian plateau and beyond. While their origins are firmly rooted in the Mesopotamian heartland, their ubiquitous presence across a vast geographical expanse, coupled with a perplexing array of proposed functions, continues to fuel scholarly debate. The sheer volume of bevelled-rim bowls discovered at archaeological sites, coupled with their standardized, albeit roughly executed, form, suggests a mass-produced item. This ubiquity, however, belies the complexity of their potential roles within ancient societies. Beyond their widespread distribution, the lack of definitive contextual evidence has led to a plethora of interpretations, ranging from mundane utilitarian functions to more nuanced ritualistic applications. Among the most prominent theories is the “ration bowl” hypothesis, which proposes that these vessels were used for the distribution of staple goods, such as barley or grain, to workers within large-scale economic units. This interpretation is bolstered by the sheer quantity of bowls found at administrative centers and the association of the bowls with the archaic cuneiform sign NINDA, meaning bread. However, this interpretation is not without its critics, who point to the variability in bowl sizes and the lack of direct evidence for their use in ration distribution. Another prevalent theory posits that bevelled-rim bowls served as baking moulds. This idea draws parallels with similar ceramic forms found in contemporary Egyptian contexts, suggesting that the bowls were used to bake flatbreads or cakes. The rough, porous texture of the bowls would have been suitable for baking, and the out-turned rim could have facilitated the removal of the baked product. Yet, conclusive evidence, like the presence of charred remains within the bowls, remains elusive. Beyond these practical interpretations, a growing body of scholarship has explored the potential ritualistic significance of bevelled-rim bowls. The discovery of these bowls within temple precincts, alongside other ritual paraphernalia, has led some scholars to suggest that they were used as offering vessels or for the distribution of sacred meals. This hypothesis is further supported by the depiction of similar bowls on the Warka Vase, a monumental alabaster vessel adorned with intricate scenes of ritual processions and offerings.

Discussion

The Warka Vase, a masterpiece of Uruk period art, provides a compelling visual link between bevelled-rim bowls and ritual practices. The vase’s elaborate narrative, depicting a procession of individuals carrying offerings to a female deity, features individuals holding vessels that closely resemble bevelled-rim bowls. This visual

association suggests that these bowls were not merely utilitarian objects but also held symbolic value within the religious sphere. Further bolstering the ritual interpretation is the discovery of bevelled-rim bowls in association with sealings and ideograms that appear to depict religious ceremonies. The archaic cuneiform sign GU, meaning “to eat,” is often depicted as a human head with a bowl, reinforcing the association of these vessels with food consumption in a potentially ritualistic context. The discovery of a cylindrical seal in Tell Billah, portraying a religious ceremony with similar vessels being transported, suggests a strong connection between the bowls and organized ritualistic actions. The prevalence of religious beliefs in the Mesopotamian society of the late 4th millennium BCE cannot be overstated. The pantheon of deities, the elaborate temple complexes, and the sophisticated system of religious rituals all point to a culture deeply invested in the spiritual realm. In this context, it is plausible to consider that bevelled-rim bowls, given their widespread distribution and association with temple contexts, played a significant role in religious practices. The iconography of the era, particularly the representations of Inanna, a prominent goddess of fertility and abundance, offers further insights. The symbolic association of Inanna with sheep, cattle, and grain, alluding to agricultural prosperity, aligns with the potential use of bevelled-rim bowls in offering ceremonies. The myth of Inanna and Dumuzi, which celebrates the sacred marriage and the cyclical renewal of life, also provides a narrative context for the use of these bowls in ritual feasts and offerings. The sheer volume of bevelled-rim bowls found at major Uruk sites, such as Uruk itself, Nippur, and Ur, suggests that they were not merely incidental objects but rather integral components of the social and economic fabric of these urban centers. Their presence in significant quantities at temple sites like the Eanna precinct in Uruk further underscores their potential connection to religious activities. The geographical distribution of bevelled-rim bowls also offers clues to their function. While their primary concentration is in Mesopotamia, their presence across the Iranian plateau, from Susa to Tepe Yahya, indicates that their use extended beyond the core Uruk region. This wide dispersal might indicate the spread of Uruk cultural practices, including ritualistic uses, or simply reflect the adoption of a practical container for various purposes. The debate surrounding the function of bevelled-rim bowls highlights the challenges of interpreting archaeological evidence. While the “ration bowl” and “baking mould” hypotheses offer plausible explanations for their widespread use, the ritual interpretation adds a layer of complexity and nuance to our understanding of these enigmatic vessels. However, despite the compelling arguments for a ritualistic function, concrete evidence remains elusive. The lack of detailed contextual information, such as the analysis of residues within the bowls or the precise stratigraphic association with other ritual objects, hinders definitive conclusions. Moreover, the inherent ambiguity of archaeological interpretation allows for multiple, often conflicting, explanations. The challenge lies in reconciling the seemingly mundane, utilitarian nature of the bowls with their potential symbolic and ritual significance. It is possible that these vessels served

multiple functions, adapting to the diverse needs of the societies that produced and used them. They might have been used for both practical purposes, such as measuring rations or baking bread, and for ritualistic purposes, such as offering food to the gods or participating in sacred meals.

Conclusion

In conclusion, the bevelled-rim bowls remain a testament to the complexity and ambiguity of archaeological interpretation. While their exact function continues to be debated, the evidence suggests that they were more than just simple containers. They were objects that bridged the gap between the mundane and the sacred, serving as both practical tools and symbolic instruments within the dynamic societies of the Uruk period. The enduring fascination with these enigmatic vessels underscores the importance of continued research and the ongoing quest to unravel the mysteries of the ancient Near East. Future research, employing advanced analytical techniques, such as residue analysis and micro-archaeological studies, may shed further light on the function of bevelled-rim bowls. By examining the contents of the bowls and their precise contextual associations, we may be able to discern their specific uses and gain a more nuanced understanding of their role in the social, economic, and religious life of the late 4th millennium BCE Near East.

Acknowledgments

The authors extend their sincere gratitude to the anonymous peer reviewers for their insightful critiques and constructive suggestions, which significantly enhanced the clarity and scholarly rigor of this manuscript.

Observation Contribution

This research is derived from the first author's doctoral dissertation. The primary data collection, encompassing all observational and analytical components, was conducted by the first author under the direct supervision and mentorship of the second and third authors.

Conflict of Interest

In adherence to ethical publication standards, the authors affirm that there are no conflicts of interest, either personal or financial, that could have influenced the content or conclusions presented in this research.

کاربرد کاسه‌های لبه‌واربخته با توجه به مطالعه نقوش جام وارکا

امیرمسعود قانیدی^I؛ روح‌الله یوسفی زشک^{II}؛ بیتا سودائی^{III}

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۸۵ - ۶۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۲۴؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۶/۲۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۰

شناسه دیجیتال (DOI): <https://doi.org/10.61882/PJAS.8.30.63>

چکیده

کاسه‌های لبه‌واربخته از مهم‌ترین مواد فرهنگی از نیمه دوم هزاره چهارم پیش از میلاد تا دوران آغازنگارش است که به صورت دست‌ساز و زمخت با لبه‌هایی برگشته به سمت بیرون ساخته شده‌اند. باستان‌شناسان خاستگاه این کاسه را سرزمین بین‌النهرین می‌دانند، اما پراکنش آن در فلات ایران نیز بسیار گسترده است. کاربردهای گوناگونی برای کاسه‌های لبه‌واربخته در نظر گرفته شده، از جمله مهم‌ترین کاربرد آن‌ها کاسه‌های جیره و قالب نان است. از سویی پراکنش گسترده و کاربردهای گوناگونی این ظروف با توجه به کمبود مدارک مطالعاتی، از جمله چالش‌هایی است که هنوز در جوامع باستان‌شناسی مورد بحث می‌باشد. کاربردهای نیایشی و استفاده این کاسه‌ها در نذورات مذهبی، از جمله مطالعاتی است که در این زمینه صورت گرفته است. پژوهش حاضر با هدف درک عمیق‌تر کاربرد آئینی این سفال‌ها، به بررسی تطبیقی جام وارکا و دیگر مواد فرهنگی دوره اوروک می‌پردازد. در این پژوهش به پرسش‌هایی در خصوص اثبات کاربرد آئینی براساس شواهد موجود، تفاوت‌های کاربردی در بین‌النهرین و فلات ایران، امکان وجود کاربردهای دیگر مطرح می‌شوند. فرضیه اصلی این پژوهش، استفاده از کاسه‌های لبه‌واربخته به عنوان ظروف پیشکش نذورات در مراسم مذهبی بین‌النهرین است. بر این اساس به بررسی کاربرد آئینی کاسه‌های لبه‌واربخته، با توجه به نقوش جام وارکا و سایر مواد فرهنگی دوره اوروک، از جمله اثرمهرها و ایده‌نگارها پرداخته است. این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده و نتایج بررسی مقایسه‌تصویری بین کاسه‌های لبه‌واربخته و نقوش جام وارکا و اثرمهرها نشان می‌دهد که در بین‌النهرین کاسه‌ها احتمالاً کاربرد آئینی داشته‌اند و در مراسم به عنوان ظرفی برای پیشکش نذورات استفاده شده است؛ مطالعه تطبیقی جام وارکا و کاسه‌ها، این فرضیه را تقویت می‌کند، اما کمبود مدارک، نیاز به تحقیقات بیشتر با روش‌های نوین باستان‌شناسی را نشان می‌دهد و کاربردهای دیگر آن را هم باید در نظر داشت.

کلیدواژگان: سفال لبه‌واربخته، جام وارکا، اوروک، مس‌وسنگ، آئین و مذهب.

I. دانشجوی دکتری گروه باستان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد ورامین، دانشگاه آزاد اسلامی، ورامین، ایران.

II. دانشیار گروه باستان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد ورامین، دانشگاه آزاد اسلامی، ورامین، ایران (نویسنده مسئول).

Email: rouhollah.yousefi@iauvaramin.ac.ir

III. دانشیار گروه باستان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد ورامین، دانشگاه آزاد اسلامی، ورامین، ایران.

ارجاع به مقاله: قانیدی، امیرمسعود؛ یوسفی زشک، روح‌الله؛ و سودائی، بیتا، (۱۴۰۳). «کاربرد کاسه‌های لبه‌واربخته با توجه به مطالعه نقوش جام وارکا». مطالعات باستان‌شناسی پارسه، ۸ (۳۰): ۶۳-۸۵. <https://doi.org/10.61882/PJAS.8.30.63>
صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: <https://journal.richt.ir/mbp/article-1-1112-fa.html>

فصلنامه علمی مطالعات باستان‌شناسی پارسه
نشریه پژوهشکده باستان‌شناسی، پژوهشگاه
میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

© حق انتشار این مستند، متعلق به نویسنده(گان) آن است. © ۱۴۳۳ ناشر این مقاله، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری است. این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.

Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

© The Author(s)

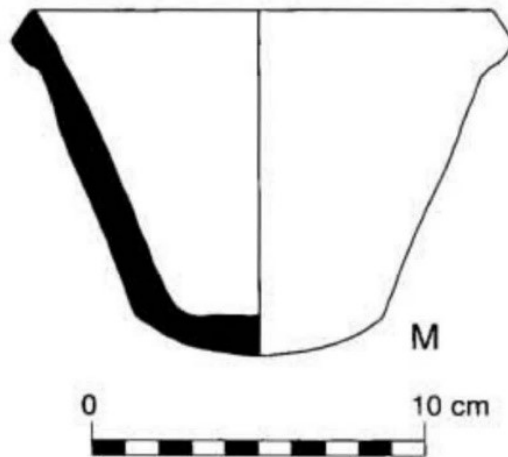

مقدمه

در هزارهٔ چهارم پیش‌ازمیلاد در جامعهٔ بین‌النهرین شاهد گسترش و پیشرفت در ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی می‌باشیم، که با عنوان دورهٔ فرهنگی اوروک و جمدت‌النصر معرفی می‌شوند. استقرارگاه‌های این دوره، چندین برابر بزرگ‌تر از استقرارگاه‌های دورهٔ عبید است و از نظر هنری و معماری نسبت به قبل جهش بسیاری داشته‌اند؛ هم‌چنین در این دوره مدارکی دال بر نخستین آثار نگارش به دست آمده است؛ از این رو، از این دوره به عنوان «آغازنگارش» نیز یاد می‌شود. گونهٔ استاندارد کاسهٔ لبه‌واریکته ورز (با دست و به شدت مالیدن و زیر و رو کردن خمیر تا هموار گردد) کمتری دارد و حجم آن در حدود ۵۸۰ سانتی‌متر مکعب است. این کاسه‌ها برخلاف دیگر ظروف سفالی این دوره، به یک قالب شکل داده شده‌اند و گل اضافهٔ آن‌را با چاقو می‌بریدند (شکل ۱). جنس این سفال بسیار خشن و زمخت بوده و آمیزهٔ آن اغلب از ماسه و در برخی از موارد از کاه تشکیل شده، به همین دلیل این سفال بسیار متخلخل است. یکی از کاربردهایی که برای این کاسه‌ها در نظر گرفته شده، پرداخت سهمیهٔ جو به کارگران در واحدهای اقتصادی بزرگ است (Nissen, 1970: 137). سفال لبه‌واریکته به عنوان سفالی شاخص در این دوره پراکنش وسیعی را به خود اختصاص داده، درواقع کاسه‌های لبه‌واریکته، کاسه‌های مصرفی تولید انبوه کوچکی هستند که از نیمهٔ هزارهٔ چهارم پیش‌ازمیلاد تا دورهٔ مفرغ در بخش عظیمی از فلات ایران، از شرق تا جنوب و از شمال غرب تا جنوب غرب و نواحی جنوبی ترکیه تا درهٔ سند، پراکنده می‌شوند (علیزاده، ۱۴۰۰: ۲؛ عبدی، ۱۳۷۸: ۶۴)؛ درواقع، این نوع سفال در کنار برخی دیگر از ویژگی‌ها، مانند آغازنگارش و آغازشهرنشینی در سایهٔ شکل‌گیری ساختارهای مدیریتی و خصیصه‌های مرتبط با آن‌ها جزو بارزترین مؤلفه‌های پژوهشی اواخر هزارهٔ چهارم پیش‌ازمیلاد ایران به شمار می‌روند (Potts, 2009). کاسه‌های لبه‌واریکته در دو گونهٔ متفاوت آغازایلامی و اوروکی مطالعه می‌شوند. نمونه‌های بلندتر کاسه‌های لبه‌واریکته به اوایل دورهٔ استفادهٔ کاسهٔ لبه‌واریکته به خاورمیانه تعلق دارند (پاتس، ۱۳۹۱: ۶۳). کاسه‌های لبه‌واریکته که اغلب به عنوان کاسه از آن‌ها یاد می‌شود، درواقع جام‌های باریک و بلند مصرفی تولید انبوهی هستند که طی فرآیندی، که هنوز بر ما روشن نیست، به شکل بلندتر و باریک‌تر نمونه‌های آغازایلامی تحول یافته و تا اواخر هزاره، بخش وسیعی از فلات مرکزی ایران را فرامی‌گیرد (شکل ۲). به جز شکل باریک‌تر و بلندتر نمونه‌های آغازایلامی، تمامی ویژگی‌های ساخت و پرداخت این‌گونهٔ سفالی دنباله‌رو همان تکنیک‌های لبه‌واریکته‌های اوروکی است (یوسفی‌زاشک، ۱۴۰۰: ۱۶۶). گونهٔ اولیهٔ این کاسه به «کاسهٔ لبه‌واریکتهٔ آغازین» معروف است. در اوایل شوش ۲ / اوروک قدیم (حدود ۳۸۰۰ پ.م.)، ظاهر و در شوش ۲ میانی به گونهٔ استاندارد متحول شده‌اند. اگرچه این‌گونهٔ سفالی با یک گونهٔ سفالی باریک بلندتر و باریک‌تر تا اوایل دورهٔ شوش ۳، ادامه پیدا می‌کند، اما فراوان نیستند. حدود ۲۸۰۰ پ.م. و در پایان دورهٔ آغازایلامی، این‌گونهٔ سفالی بلندتر شده و دارای کفی صاف و توپر می‌شود که در انگلیسی به «Solid footed goblet» معروف است (علیزاده، ۱۴۰۰: ۴). کاربرد کاسه‌های لبه‌واریکته، در ابهام قرار دارد؛ از این رو، هدف از این پژوهش در نظر گرفتن کاربرد نیایشی برای این سفال‌ها است.

با توجه به مطالعاتی که تاکنون در دورهٔ مس‌وسنگ جدید در ایران و دورهٔ اوروک در بین‌النهرین از نیمهٔ دوم هزارهٔ چهارم پیش‌ازمیلاد تا دورهٔ مفرغ قدیم در ایران و دورهٔ اوروک متأخر در بین‌النهرین، یعنی به لحاظ زمانی از ۳۵۰۰ تا ۲۹۰۰ پ.م. در مورد آیکونوگرافی و تطبیق برخی از شاخص‌های این دوره، مثل کاسه‌های لبه‌واریکته با آثار به جامانده مانند اثرمهرها و ظروف به جاماندهٔ هم‌دوره نظیر جام وارکا، تاکنون بررسی نگردیده و یا به صورت ضمنی به آن پرداخته شده است.

پرسش‌ها و فرضیات پژوهش: با توجه به پراکنش گسترده و کاربردهای متنوع کاسه‌های لبه‌واریکته، این پژوهش با هدف دستیابی به درک عمیق‌تری از کاربرد آئینی این سفال‌ها در

شکل ۱: معرف شماتیک سفال لبه‌وارىخته تپه یحیی (Potts, ۲۰۰۱).

Fig. 1: Schematic representation of the beveled-rim bowl from Tape Yahya (Potts, 2001)

شکل ۲: معرف سفال‌هاى لبه‌وارىخته آغازیلامی از محوطه و طوط آباد (Vidale, ۲۰۱۳: ۲۹).

Fig. 2: Representation of the Proto-Elamite beveled-rim bowl from Maututabad site (Vidale et al., 2013: 29)

بین‌النهرین، به بررسی تطبیقی جام وارکا و دیگر مواد فرهنگی دورهٔ اوروک، به ویژه اثرمهرها و ایده‌نگارها، می‌پردازد. پرسش‌های مطرح شده عبارت است از این‌که، آیا کاسه‌های لبه‌وارىخته در بین‌النهرین با توجه به نقوش جام وارکا می‌تواند جنبهٔ نیایشی داشته باشد؟ آیا کاربرد آئینی کاسه‌های لبه‌وارىخته در بین‌النهرین، با توجه به مطالعات انجام شده بر روی جام وارکا و دیگر مواد فرهنگی دورهٔ اوروک، قابل اثبات است؟ چه شواهدی از جام وارکا و دیگر مواد فرهنگی دورهٔ اوروک، مانند اثرمهرها و ایده‌نگارها، وجود دارد که نشان‌دهندهٔ کاربرد آئینی کاسه‌های لبه‌وارىخته باشد؟ آیا تفاوت‌هایی در کاربرد کاسه‌های لبه‌وارىخته در بین‌النهرین و فلات ایران وجود داشته است؟ در صورت وجود، دلایل این تفاوت‌ها چه می‌تواند باشد؟ با توجه به پراکنش گسترده کاسه‌های لبه‌وارىخته، آیا می‌توان کاربردهای دیگری نیز برای این سفال‌ها در نظر گرفت؟ فرضیهٔ اصلی این پژوهش آن است که کاسه‌های لبه‌وارىخته، با توجه به شباهت‌های تصویری و نقوش آئینی موجود، احتمالاً در مراسم مذهبی به عنوان ظروف پیشکش نذورات مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. پراکنش گسترده کاسه‌های لبه‌وارىخته نشان‌دهندهٔ کاربردهای متنوع این سفال‌ها در مناطق مختلف بوده است؛ اما در بین‌النهرین، کاربرد آئینی غالب‌تر بوده است. مطالعهٔ تطبیقی

بین جام وارکا و کاسه لبه‌واریکته می‌تواند کاربرد آئینی این کاسه‌ها را در بین‌النهرین تقویت نماید. با این حال، کمبود مدارک مطالعاتی، به‌ویژه در زمینه تحلیل دقیق بافت‌های باستان‌شناسی و بررسی‌های میکروسکوپی بقایای مواد درون کاسه‌ها، هم‌چنان چالش‌هایی را در این زمینه ایجاد می‌کند و نیازمند تحقیقات بیشتر با روش‌های نوین باستان‌شناسی و میان‌رشته‌ای است.

روش پژوهش: این پژوهش با روش اسنادی (کتابخانه‌ای) با رویکرد توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است. در ابتدا براساس مدارک باستان‌شناسی به سفال‌های لبه‌واریکته پرداخته و سپس با مقایسه با نقوش جام وارکا سعی شده به کاربری آن‌ها پرداخته می‌شود.

پیشینه پژوهش

سفال‌های لبه‌واریکته شناخته‌شده‌ترین نوع سفال در جنوب‌غربی آسیا هستند. سفال‌های لبه‌واریکته در هزاره چهارم پیش از میلاد از جنوب عراق و خلیج فارس تا ارتفاعات شرق ترکیه و ایران تولید شده است (Glatz, 2022: 48). «حسن طلایی» در کتاب عصر مفرغ آورده است که کاسه‌های لبه‌واریکته برای اولین بار در دوره اوروک بین‌النهرین با کمیت حیرت‌آور رایج شده و با سازوکارهای مختلف، از جمله تجارت بین منطقه‌ای در منطقه بزرگ خاورمیانه در دوره‌های خاص گسترش یافته است. در این دوران پایه‌ها و ساختارهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مردم در بین‌النهرین دگرگون شده و در پی آن شهرنشینی با تحولی تأثیرگذار شروع گردیده است. دوره اوروک در بین‌النهرین زمان تغییرات بزرگی بود؛ مراکز شهری بزرگ در حال شکل‌گیری بودند و مردم به شکلی جدید برای زندگی در شهرها گردهم می‌آمدند. تجزیه و تحلیل کاسه‌های لبه‌واریکته یافت شده در منطقه به تبیین اهمیت اجتماعی سیاسی آن‌ها می‌پردازد (طلایی، ۱۳۹۱: ۲۱). «دمورگان» در مقاله‌ای بررسی به سفال‌های اوروک پرداخته و این نتیجه را بیان می‌کند که این کاسه‌ها به صورت خام و بدون صیقل و تنها با دست شکل می‌گیرند؛ با این‌که سفال لبه‌واریکته به عنوان شاخص از نیمه دوم هزار و چهارم پیش از میلاد کمک می‌کند که به عنوان محصولی بین‌النهرینی شناخته می‌شود، اما برای اولین بار طی کاوش‌های شوش در سال‌های ۱۸۹۸ و ۱۸۹۹ م. توسط دمورگان کشف و گزارش گردید (de Morgan, 1900: figs. 91 118, 121). نخستین نمونه‌ها از کاسه لبه‌واریکته در بین‌النهرین در سال ۱۹۱۸ م. از اریدو (تل ابوشهرین) به دست آمد (Campbell-Thopson, 1920: figs. 3/4, 4.10). «ملک شه‌میرزادی» در کتاب مبانی باستان‌شناسی ایران آورده است که برخی از اولین نمونه‌های کاسه لبه‌واریکته نیز از لایه ۱۲ وارکا به دست آمده است. به طور یقین استقرار در وارکا در دوره عبید خلی محدود و به صورت پراکنده بوده است (ملک شه‌میرزادی، ۱۳۷۵: ۳۰۷). پس از چند سال در ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ م. چند کاسه لبه‌واریکته دیگر (شش کاسه) از جمده نصر کشف گردید (Mackay, 1931: pl. 67. 22.23). در نینوا نیز این کاسه‌ها برای نخستین بار از آشور گزارش و به دست آمده است (Campbell-Thopson & Hamilton, 1932: 88; Campbell-Thopson & Hutchinson, 1931: 104; Mallowan, 1933: 168).

«گیرشمن» نیز در کتاب سیلک آورده است که این سفال برای اولین بار در فلات ایران در سال ۱۹۳۳ م. در کاوش‌های سیلک به دست آمده است (Ghirshman, 1938: pl. 2). «دنیل پاتس» نیز در مقاله‌ای اشاره می‌نماید که بحث در مورد چگونگی استفاده از کاسه‌های لبه‌واریکته در اواخر قرن ۱۹ م. با کشف آن‌ها در محوطه شوش در ایران آغاز گردید (Potts, 2009). «عبدی» هم در مقاله خود با موضوع «کاسه لبه‌واریکته: کاربرد و پراکندگی»، خاطرنشان می‌سازد که اگر بخواهیم کاربرهای گوناگون را بپذیریم، درجایی دیگر مدرکی پیدا می‌شود که می‌تواند آن را نفی نماید، و این به دلیل پراکنش وسیعی است که این کاسه دارد، اما می‌گوید که به نظر می‌رسد که ظرفی ارزان قیمت بوده که برای انواع کارها کاربرد داشته است (عبدی، ۱۳۷۸: ۷۲).

«علیزاده» در مقاله خود تحت عنوان «کاسه لبه‌واریکته: نخود هر آش»، به کاربردهای گوناگون این کاسه پرداخته، اما در نهایت ایده قالب نان را رد و با اکراه می‌پذیرد و می‌گوید که تا به حال هیچ علت درست و محکمه‌پسندی برای مرکز جمعیت‌های کوچک در فلات ایران ارائه نگردیده است (علیزاده، ۱۴۰۰: ۱۱).^۱ با تمام ویژگی‌های ذکر شده، هیچ دلیل قاطع دیگر به غیر از استفاده هم‌زمان تعدادی از این کاسه‌ها بر روی خاکستر و ذغال افروخته برای پخت نان وجود ندارد و مشابه همین نمونه‌ها هم‌زمان در تمدن مصر به نام «Bedja Moulds» گزارش شده است که با توجه به تفاوت اندک تاریخی بایستی متأثر از همین کاربرد باشند (Burton Brown, 1946: 36-37). ایده کاربرد مذهبی کاسه‌های لبه‌واریکته را «کمپل تامپسون» در سال ۱۹۳۱ م. ارائه نمود؛ بنا به نظر این باستان‌شناس، اما به دلیل کمبود آثار هنری و شواهد کافی نمی‌توان به کارکرد اصلی آن پی برد (Campbell-Thopson & Hutchinson, 1931: 104)؛ البته «دلوگاز» ایده کمپل را نپذیرفت و گفت کاسه‌های لبه‌واریکته در خفاجه در اطراف این معبد پراکنده هستند و در داخل این معبد کاسه لبه‌واریکته‌ای کشف نگردیده که برخلاف اتفاقی است که در نینوا افتاده، چراکه این کاسه در داخل نینوا کشف گردیده است (Delougaz, 1952: 127). در این پژوهش سعی شده بنابر نظر کمپل به کاربرد آئینی این کاسه‌ها براساس نقوش جام وارکا و مهراستوانه‌ای دوره اوروک پرداخته شود.

مبانی نظری (نظریات محققین در خصوص کاسه‌های لبه‌واریکته)

اولین ایده را برای کاربرد احتمالی کاسه‌های لبه‌واریکته کمپل تامپسون در سال ۱۹۳۱ م. ارائه داد؛ او پیشنهاد داد که با توجه به این‌که این کاسه‌ها در اطراف معبد ایشتار در بین‌النهرین پیدا شده‌اند، آن‌ها را کاسه‌های نذری بوده و کاربردی آئینی دارند (Campbell Tampuson & Hutchinson 1931: 104). پس از کمپل تامپسون در سال ۱۹۴۳ م. «دومکنم» پس از این‌که این کاسه‌ها را در گور کودکان به صورت دایره و داخل یک دیگر در اطراف گورها مشاهده نمود، این کاربرد را برای تشخیص این گورها در نظر گرفت (De Mecquene, 1943: 13). «برتون براون» در سال ۱۹۴۶ م. این کاسه‌ها را با قالب‌های پخت نان در مصر مقایسه نمود و پنداشت که لبه‌واریکته‌ها می‌توانند نقش قالب‌های پخت نان را در این قسمت از فلات بازی کنند (Burton Brown, 1946: 36-37) «بامگارتل» در سال ۱۹۴۷ م. از ایده برتون براون پیروی نمود (Baumgartnerl, 1947). دلوگاز در سال ۱۹۵۲ م. با کاربردی که کمپل تامپسون در سال ۱۹۳۱ م. برای کاسه‌های لبه‌واریکته پیشنهاد داده بود، مخالفت نمود و گفت که این کاسه‌ها در برخی از معابد وجود ندارند و این در صورتی است که در اطراف آن‌ها پیدا شده‌اند. دلوگاز با توجه به بافت متخلخل این کاسه‌ها پیشنهاد داد که آن‌ها برای تهیه ماست و کشک کاربرد دارد و می‌تواند آب پنی‌را را از پنی‌را جدا نماید (Delougaz, 1952: 128)؛ دیری نپایید که پیشنهاد برتون براون مورد انتقاد و مخالفت «هلن کنتور» قرار گرفت (Kantor, 1954: 6). در سال ۱۹۶۷ م. «بوکنن» مدعی شد که کاربرد این کاسه‌ها برای مقابله با بوی تعفن اموات کارایی داشته و داخل آن مواد خوشبو می‌ریخته‌اند (Buchanan, 1967: 539). در ادامه، «نیسن» در طول کاوش در اوروک-وارکا در دو فصل کاوش بین سال‌های ۱۹۶۵ تا ۱۹۶۷ م. تعداد زیادی در (۱۵۲۰ قطعه) کاسه لبه‌واریکته به صورت شکسته کشف نمود. تعداد زیاد این سفال بود که نیسن را به فکر فرو می‌برد که با توجه به تولید انبوه این سفال چه کاربردی را می‌توان برای آن در نظر گرفت؛ بدین ترتیب دو فرضیه پیشین خود را که برای هدایای نذری و تهیه خوراک و غذا بود را رد نمود و سپس نظریه جیره را ارائه داد. با توجه به یافته‌ها و مدارک باستان‌شناختی در سال ۱۹۷۰ م. پیشنهاد خود را با توجه ایده‌نگار نان در الواح گلی آغازیلامی و هم‌چنین تعداد زیاد کاسه‌ها در برخی از محوطه‌های مکشوف مبنی بر جیره روزانه کارگران و یا بوتله ریخته‌گری ارائه نمود. او معتقد بود که کارگران زیر نظر یک

سیستم اداری مزد خود را به صورت جیره روزانه به صورت قرص نان در داخل این ظروف اخذ می‌نمودند (Nissen, 1970: 13)؛ پیشنهاد نیسن در جامعه باستان‌شناسی با استقبال زیادی روبه رو گردید (پاتس، ۱۴۰۰: ۶). از جمله باستان‌شناسانی که ایده نیس را پذیرفتند، «گرگوری جانسون» بود؛ او در سال ۱۹۷۳ م. با توجه به ایده نیسن، به اندازه‌گیری حجم کاسه‌های لبه‌واریکته پرداخت و جیره کارگران را بر آن اساس دانست (Jonson, 1973: 129-32). در ادامه «جان آلدن»، «دنیل شیمابوکو» و «توماس بیل» به اندازه‌گیری دقیق‌تری پرداختند. آن‌ها برای اندازه‌گیری دقیق‌تر، کاسه‌های لبه‌واریکته مکشوف از محوطه‌های تپه یحیی، ملیان و چغامیش را انتخاب و سپس مورد آزمایش قرار دادند و به تنوع بیشتری به لحاظ گنجایش نسبت به اندازه‌گیری‌های جانسون، دست‌یافتند (Alden, 1973; Shiabuku n. d.; Beale, 1978). چند سال بعد پس از مدتی «آن میلر» در سال ۱۹۸۱ م. با توجه به مطالعه محوطه فرخ‌آباد به همین نتیجه رسید که اندازه‌های این ظروف بسیار متفاوت هستند (Miller, 1981).

«کلاوس اشمیت» ۱۹۸۲ م. پیشنهاد برتون براون را مبنی بر مقایسه با قالب‌های نان مصری تکرار نمود. او در این راستا کاسه‌های لبه‌واریکته را قالب‌های نان و نه ظرف جیره دانست (Schmidt, 1982). «فورست» در سال ۱۹۸۷ م. نظریه تازه‌ای را عنوان نمود. او عنوان کرد که از لبه‌واریکته‌ها ظرفی بوده‌اند که در میهمانی‌ها برای خوردن غذا کاربرد داشته، به صورتی که پس از میل غذا این کاسه‌ها را دور می‌انداخته‌اند (Forest, 1987). «ایلین نیکلاس» در سال ۱۹۹۰ م. با توجه به مطالعه این کاسه در ملیان تأکید بر بافت اداری این محوطه کرد و با تحقیقاتی که به انجام رسانید نظر نیسن را وارونه نمود و پیشنهاد داد که مردم مالیات خود را در کاسه‌های لبه‌واریکته به سیستم کارگزاران جامعه می‌پرداختند (Nicholas, 1990). «آلن میلارد» در سال ۱۹۸۸ م. این کاسه را با توجه به مطالعات روی مواد باستان‌شناختی مصری این کاسه‌ها را ظرفی برای قالب پخت نان در نظر گرفت (Millard, 1988). سه سال بعد «بوچلاتی» در سال ۱۹۹۰ م. کاسه‌های لبه‌واریکته را ظرفی برای خشک نمودن قرص‌های نمک و حمل آن به سایر نقاط در نظر گرفت؛ هرچند امکان آن بسیار کم است (Buccellati, 1990). «مارک لی» و «لینر» از مصر شناسانی بودند که ایده میلارد را پذیرفتند و آن‌را در مقاله خود بسط دادند (Chazan & Lenher, 1990) از نظر «اینکلند» در سال ۱۹۹۸ م. از این ظروف به عنوان ملاقه در حجم‌های مختلف و مشخص، برای جیره استفاده می‌شده است (Englund, 1998: 180). در پی نتیجه‌گیری میلر، اینکلند در سال ۲۰۰۱ م. دریافت که با توجه به حجم این ظروف نشانه GAR با بیش از ۳۳ واحد از دانه‌های غلات بین ۲۵ لیتر تا ۳۰ سی‌سی همراه بوده، لذا اندازه واقعی آن ناشناخته است (Englund, 2001). دنیل پاتس در سال ۲۰۰۹ م. پیشنهاد داد که کاسه‌های لبه‌واریکته پخت نان لذیذ پرستیژی اوروکی بود که به شوشان و فلات ایران نیز سرایت نمود و دلیل این سرایت استقبال مردم بوده است (Potts, 2009: 13-14). سرانجام در سال ۲۰۱۰ م. «جیل گولدر» پس از بررسی و مطالعه روی کاسه‌های لبه‌واریکته نشان داد که برای پخت نان نیازی به قالب‌های نان (کاسه‌های لبه‌واریکته) پخته شده نیست (Jill Goulder, 2010). چندی بعد «سوزان پولاک» در سال ۲۰۱۲ م. ایده متفاوتی از سایرین داد؛ او معتقد بود که این ظروف برای خوردن آب کارگران مورد استفاده قرار می‌گرفته است (Pollock, 2012: 161). در سال ۲۰۱۲ م. «مایاز» پس از آزمایش روی کاسه لبه‌واریکته تپه سفالین دریافت که موم بر روی سطح داخلی آن آغشته است و آن‌را به دلیل سطح متخلخل آن دانست (Mayyas et al., 2012). سرانجام چند تن از پژوهشگرانی مطالعه خود را در این زمینه روی باقی‌مانده طبیعی غذایی بازمانده نظیر پلی ساکارز، لیگنین (نوعی پولیمر در سلول گیاهان) به انجام رسانیدند و به این نتیجه که نمی‌توان به طور قطع نظر داد که کاسه‌های لبه‌واریکته قالب نان بوده‌اند یا خیر (Sanjurjo-Ssnchez et al., 2018: 1-6).

نشانه‌ها و شواهد باستان‌شناسی در خصوص کاسه‌های لبه‌واربخته

از دیگر شواهدی که در این پژوهش از آن استفاده شده است، ایده‌نگار NINDA و اثرمهری اوروکی است که به طور خلاصه بدان پرداخته می‌شود. مدارک نگارشی و مدیریتی از شاخص‌ترین آثار مادی دوره فرهنگی آغازنگارش اولیه به شمار می‌روند که سیر تکاملی خود را از پیش آغاز کرده‌اند. ایده‌نگارها، از جمله این مواد فرهنگی به شمار می‌آیند (حصاری، ۱۳۹۲: ۱۱۰). علامت GU به معنای خوردن نیز، شبیه سر انسان با کاسه است (Millard, 1988: 50). نیسن در تحقیقات خود از علامت تصویری BRBS (شکل ۳). را که بعداً در سومری به معنای NINDA یا نان بود با BRBS مرتبط دانست. «دیمل» در سال ۱۹۵۰م. معنی GAR را به زبان سومری NINDA و به زبان اکدی akalu، معادل کاسه غذاخوری می‌دانست (Englund, 1998: 180; Deimel, 1925: 102). نیسن با توجه به شباهت زیادی که کاسه لبه‌واربخته با ایده‌نگار نان در الواح گلی آغازمیخی مشاهده می‌شود به ارتباط آن‌ها با هم رسید (علیزاده، ۱۴۰۰: ۶).

شکل ۳: معرف ایده‌نگار نیندا، مرتبط با کاسه لبه‌واربخته (Millard, 2009).

Fig. 3: Representation of the NINDA ideogram, associated with the beveled-rim bowl (Millard, 2009).

اثرمهر اوروکی که «آندره پارو» آن را در کتاب سومر و اکد آورده نیز می‌تواند به جنبه نیایشی این پژوهش کمک کند. این مهر استوانه‌ای حکایت از فرامین آئینی و مذهبی سومر دارد. جزئیات یک معبد به خوبی در این مهر به تصویر کشیده شده است. مردانی در دستان خود چیزی شبیه کمر بند و دسته گل دارند که برای تزئین احتمالاً مجسمه‌ای مذهبی حمل می‌کنند. پشت سر این مردان یک کشتی به چشم می‌خورد که از کانالی خود را به نزدیک معبد رسانیده و حاملین آن در حال انجام مراسم آئینی هستند. در دو سوی این کشتی چیزی شبیه یک سری ظروف که روی یک دیگر چیده شده‌اند به چشم می‌خورد. این مهر از تل بیلاکشف گردیده است (پارو، ۱۳۹۱: ۱۰۸). این مهر استوانه‌ای دو پیام واضح دارد؛ یکی این که حاوی مراسمی مذهبی، و دیگر این که این مراسم مذهبی با اشیائی نظیر گل و کمر بند و ظروفی شبیه کاسه لبه‌واربخته به انجام می‌رسد تا به معبد برسند و در مراسمی خاص چون ازدواج مقدس از آن‌ها استفاده گردد (شکل ۴). نقش‌های جام وارکا نیز گوشه‌ای از این مراسم‌های مذهبی را به تصویر می‌کشد که به تفصیل بدان پرداخته خواهد شد. به نظر می‌رسد که این ظروف با تعداد انبوه به سمت معبد حمل می‌گردند تا برای یک مراسم آئینی از آن‌ها استفاده گردد.

شکل ۴: اثرمهر در دوره اوروک، مرتبط با کاسه‌های لبه‌واربخته. (صراف ۱۳۹۱: ۱۰۸).

Fig. 4: Seal impression from the Uruk period, associated with beveled-rim bowls (Sarraf, 1391: 108).

جام وارکا و مقایسه نقوش آن با سفال‌های لبه‌واریخته

جام وارکا، گلدانی از جنس سنگ مرمر با بلندی نزدیک به یک‌متر و پهنایی در حدود ۴۰ سانتی‌متر است. در قسمت بیرونی جام وارکا، تصاویر گوناگونی به تصویر کشیده شده که به صورت برجسته کم‌عمق ایجاد شده‌اند؛ این ظرف در اوروک در ویرانه‌های معبد وارکا به دست آمده، به همین دلیل به «جام وارکا» شهرت دارد. نقوش برجسته در جام وارکا شامل چهار ردیف است که یکی پس از دیگری تمام سطح آن را می‌پوشاند. بالاترین ردیف شامل صحنه اصلی و صحنه‌های دیگر در ردیف‌های زیرین است که به وسیله نوار نسبتاً پهنی از یک‌دیگر جدا گردیده‌اند. پایین‌ترین ردیف جام وارکا، نخل‌های خرما و ساقه‌های جو را به صورت یکی در میان به نمایش می‌گذارد و آب به صورت جاری زیر نخل‌ها و ساقه‌های جو به نمایش درآمده است (شکل ۵: الف). در ردیف بعدی و بالای این منظر شاهد صف گوسفندان و قوچ‌هایی هستیم که به نمایش درآمده‌اند. بعد از این صحنه در ردیف سوم از پایین، مردانی برهنه به صورت منظم، کوزه‌ها و ظرف‌های پر از میوه و عده‌ای ظروف دیگر مثل کاسه (شکل ۵: ب) و کوزه‌های متفاوتی را با دست‌های خود حمل می‌نمایند. کاسه‌هایی که بر روی این جام توسط مردان برهنه حمل می‌گردد نیز، استفاده از کاسه‌های لبه‌واریخته و کاربرد مذهبی آن را تداعی می‌نماید. این مردان کاهنانی سومری هستند که به هنگام باریابی در مراسم مذهبی نزد خدا برهنه می‌شدند.

شکل ۵: راست) نخل‌های خرما و ساقه‌های گندم در ردیف اول از پایین و صف گوسفندان و قوچ‌ها از بالای این ردیف در جام وارکا؛ چپ) صف مردان عریان حامل کاسه و ظروف دیگر اوروک در ردیف دوم در جام وارکا (Amir, 2019: fig. 6).
Fig. 5: a) Date palms and wheat stalks in the first row from the bottom, and a row of sheep and rams above this row in the Warka Vase; B). Row of naked men carrying bowls and other Uruk, vessels in the second row of the Warka Vase (Amir, 2019: fig. 6).

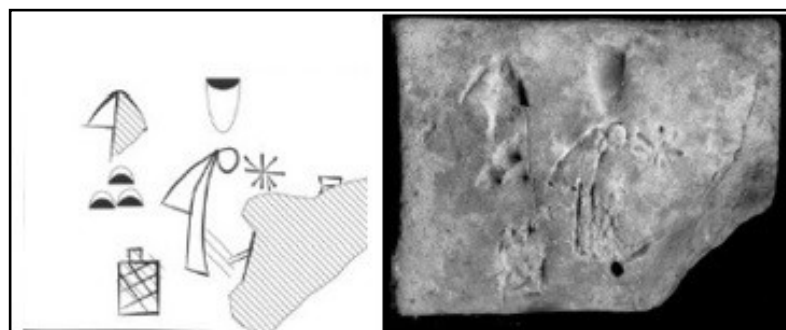
در صحنه اصلی و بالاترین ردیف به دلیل شکستگی که وجود دارد به طور قطع نمی‌توان گفت کسی که مراسم برای او برگزار گردیده است، چه کسی است. این فرد احتمالاً الهه اینانا باشد، اما به دلیل شکستگی در این قسمت از ظرف نوع کلاه که می‌تواند این شخص را از انسان و یا خدا متمایز سازد به طور قطع و یقین نمی‌توان الهه بودن و یا نبودن آن را تأیید نمود. در ادامه کاهنی برهنه به صورت ایستاده ظرفی بزرگی از میوه را به سمت کاهنی که در مراسم حضور دارد، گرفته است و به او میوه تعارف می‌کند (شکل ۶). قسمت شکسته جام وارکا درست پشت سر این مرد عریان قرار گرفته است که به احتمال زیاد قسمت شکسته شامل نقش «دوموزی»، پادشاه اوروک است که در مراسم ازدواج مقدس در سال نو شرکت دارد (مجیدزاده، ۱۳۸۰: ۱۸). کهن‌ترین اسطوره

سومری، «اسطوره‌اینانا» نام دارد، متن سومری این اسطوره در سال ۱۹۵۲ م. از طرف موزه دانشگاه پنسیلوانیا انتشار یافت. داستان شامل چهار بخش است که عبارت است از: (۱) ارتباط اینانا ملکه آسمان با انکی، خدای آب‌ها، خرد و حکمت که در این بخش انکی قوانین آسمانی را به اینانا می‌بخشد (کریمر، ۱۳۸۵: ۸۳-۶). قسمت دوم اسطوره مربوط به ازدواج اینانا و دموزی است که به «ازدواج مقدس» معروف است (کریمر، ۱۳۸۵: ۱۲۳-۱۲۵). قسمت سوم داستان درخصوص سرزمین بی‌بازگشت و بخش چهارم درمورد رویای دموزی است (کریمر، ۱۳۸۵: ۱۳۲-۱۴۲). با بررسی نقش زن در مهرهای استوانه‌ای آغازنگارش (اوروک لایه ۴-۶ و جمده النصر لایه ۳-۲) می‌توان بیان کرد، نمادهای اینانا در این دوره عبارت است از: قوچ، گوسفند، گاو و غزال که نماد باروری محسوب می‌شوند (Collins, 1994: 104)؛ هم‌چنین کلبه حصیری نیز نشان ازدواج مقدس و نماد اینانا محسوب می‌شود (Cabrera, 2018: 48-49). نقش ایزدبانوی اینانا در دوره سومر قدیم به حالت نمادین همراه با: حلقه، قوچ، گوسفند، گاو، غزال‌ها و کلبه حصیری نشان داده شده است (محمودی و سودایی، ۱۴۰۲: ۲۳۲). مطالعات آیکونوگرافی نشان می‌دهد نماد اینانا در این دوره در لوحه‌های گلی نیز شناسایی شده و نامش به همراه نمادهای ستاره، یا یک نی خمیده منتهی به حلقه و نوار و نی خمیده منتهی به شاخ بز مشاهده می‌شود (Cabrera, 2018: 45). براساس آنالیز کتیبه‌های میخی توسط «یاکوبسون»، نام اینانا در این لوحه‌ها آمده که به معنی «بانوی آسمان، یا بهشت» بوده است (شکل ۷)، (Jacobsen, 1963: 6).

شکل ۶: اینانا و نماد نی خمیده منتهی به حلقه و نوار در جام وارکا (Amir, 2019).

Fig. 6: Inanna and the symbol of a bent reed ending in a ring and ribbon in the Warka Vase (Amir, 2019).

شکل ۷: معرف نام اینانا همراه با نماد آن (Cabrera, 2018: 46).

Fig. 7: Representation of Inanna's name with its symbol (Cabrera, 2018: 46).

بدین‌گونه با مقایسه نقوش جام وارکا با لوحه گلی، می‌توان این جام را متعلق به اینانا دانست که یکی از ایزدبانوان مهم بین‌النهرینی در دوره اوروک و جمده النصر به‌شمار می‌آمده است. بخش پایانی اسطوره اینانا مربوط به رویای دوموزی و مرگ او است که داستان در این لوح ناتمام است؛ ولی در لوح دیگری این‌گونه آمده که اینانا از عصبانیت خود که منجر به مرگ دوموزی شده پیشیمان می‌شود و به همراه گشتیانا (خواهر دوموزی) و سورتور (مادر دوموزی) برای او عزاداری و سوگواری می‌کنند. اینانا و گشتیانا با ایزدبانوی «آرشکیگال» ایزدبانوی جهان زیرین وارد معامله می‌شوند و مقرر می‌شود دوموزی شش‌ماه از سال در دنیای جهان اولی باشد و شش‌ماه در جهان زیرین و در این‌زمان خواهرش جانشین او می‌شود (Jacobsen, 1963: 68). بدین‌گونه دوموزی از جهان مردگان به عالم زندگان برمی‌گردد (هنری هوک، ۱۳۷۲: ۲۲)؛ و بازگشت او تحت عنوان «جشن سال نو» در جامعه سومری مطرح می‌شود که نشان از احیا و دگرگونی طبیعت است که در نتیجه آن حاصلخیزی، فراوانی و برکت به زمین بازمی‌گردد (Mahmoodi et al., 2024). براساس این اسطوره می‌توان جام وارکا را نمایشی از جشن سال نو و بازگشت دوموزی به جهان هستی دانست و جنبه اساطیری و مذهبی برای آن در نظر گرفت.

شکل ۸: کاسه‌های هدایا در بخشی از جشن ازدواج مقدس خود اینانا در آغاز سال نو در جام وارکا (Amir, 2019).

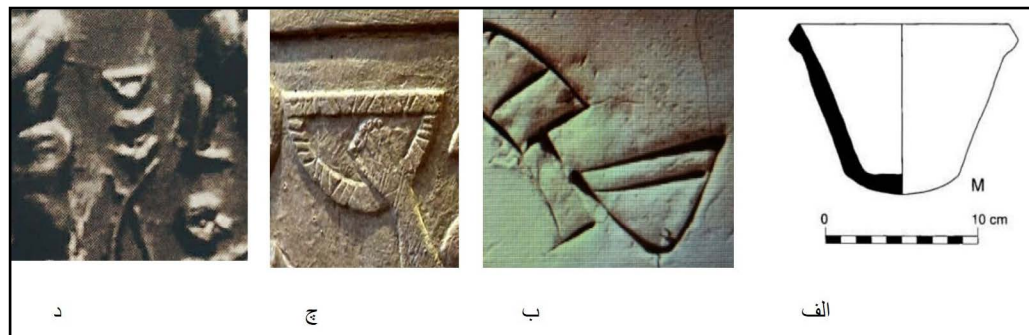
Fig. 8: Offering bowls in a part of Inanna's sacred marriage celebration at the beginning of the New Year in the Warka Vase (Amir, 2019).

با بررسی نقوش قسمت شکسته جام، هدایایی که پادشاه برای الهه آورده است، نشان داده می‌شود که شامل لباسی است که لبه آن با شرابه‌ها تزئین شده است (شکل ۸). در ادامه بر روی دو پله، یک مرد و یک زن ایستاده‌اند و الهه هدایای عروسی را از داماد دریافت می‌دارد. منابع مکتوب جدید این داماد را دوموزی (پادشاه نیمه‌افسانه‌ای اوروک) معرفی می‌نماید (مورتگات، ۱۳۹۰: ۲۶). اینانا با نماد نی خمیده منتهی به حلقه و نوار به‌نمایش درآمده است. هدایای زیاد دیگری در این ردیف دیده می‌شود که اغلب به‌صورت جفت جفت شامل جام‌های پایه‌دار همانند جام وارکا و ظروفی به‌شکل شیر و بز هستند. در پیشاپیش این هدایا شیئی به چشم می‌خورد که تفسیر آن مشکل به نظر می‌رسد. این شیء نمادی است مذهبی که در آن قوچی بزرگ چیزی شبیه سکوی معبد بر پشت آن که نماد الهه اینانا مشخص شده است، به تصویر درآمده است (شکل ۹).

شکل ۹: کاسه‌های لبه‌واربخته در جام وارکا، دموزی و اینانا بر روی سکو سوار بر بز در جام وارکا (Amir, 2019).
Fig. 9: Beveled-rim bowls in the Warka Vase. Dumuzi and Inana riding a goat on a platform in the Warka Vase (Amir, 2019).

اسطوره اینانا نشان از تجدید حیات، برکت بخشی و اشاعه باورهای مدارسلارانه جامعه کشاورز و دامپرور دوران باستان است. در این دوران زنان نقش محوری داشتند و تصاویر آن‌ها تحت تأثیر ایدئولوژی جوامع در هنر نمود یافته است (محمودی و سودایی، ۱۴۰۲: ۲۴۲). ازسویی، وصلت اینانا و دموزی در حقیقت وصلت کشاورزی با دامپروری است. اینانا الهه عشق و باروری است که گندم را بر زمین به رویش می‌رساند و دموزی، فرمانروای زمین است که از گذشته از تولید پشم و پوست مورد نیاز، محصولات دامپروری را در شهر تأمین می‌نماید (صفاری، ۱۳۹۴: ۸). با توجه به آئینی بودن جام وارکا به مقایسه کاسه‌های به‌کار رفته در این مراسم مذهبی و کاسه‌های به‌دست آمده در بین‌النهرین پرداخته می‌شود.

شکل ۱۰: مقایسه تصویر کاسه‌های دوره اوروک؛ الف) شماتیک کاسه لبه‌واربخته، ب) ایده‌نگار نیندا، ج) بخشی از جام وارکا، د) بخشی از اثر مهر (نگارندگان، ۱۴۰۲).

Fig. 10: Comparison of the image of bowls from the Uruk period; a) Schematic of the beveled-rim bowl, b) NINDA ideogram, c) Part of the Warka Vase, d) Part of the seal impression (Authors, 2023).

از آنجایی که دین یک نظام فرهنگی محسوب می‌شود و اشیاء مادی در مراسم‌های آئینی موردنیاز بوده، ممکن است از کاسه‌های لبه‌واربخته برای همین منظور استفاده شده باشد. آن‌ها به عنوان راهی در جهت پیشبرد مؤثر، موردنیاز بودند. شبکه ارتباط متقابل انسان‌ها و اشیاء تاریخ طولانی و درهم‌تنیده‌ای دارند. این‌که مواد از طریق خلق آن‌ها و از طریق انسان‌هایی که از آن‌ها استفاده می‌نمایند معنی داده می‌شوند، در درک ساختن کاسه‌های لبه‌واربخته مفید است. آن‌ها از محیط خود ساخته و استفاده از آن‌ها، به آن‌ها معنا می‌بخشد (Stimpfl, 2017: 10). وجود انسان و زندگی اجتماعی به چیزهای مادی بستگی دارد و نگاه به مقوله دین جنبه مهمی برای درک تجربه انسانی است (Hodder, 2011). سفال را می‌توان برای اتحاد و طبقه‌بندی و یا نشان دادن بسیاری از جنبه‌های جامعه استفاده نمود؛ هم‌چنین از آن‌ها برای نشان دادن قدرت حاکم و اتکای مردم به حاکم برای بقای خود استفاده می‌شد. تجزیه و تحلیل فرهنگ مادی برای درک مناسک و سیاست در جهان فیزیکی ضروری است. مذهب، ماسک و سیاست در یک سطح قرار دارند و اعمال روزانه مردم را شامل می‌شود. اعمال روزانه و عمومی شامل: آئین‌ها، مراسم، زیارت‌ها، جشنواره‌ها، و جشن‌ها در مقیاس بزرگ است که برای ادغام یک اخلاق و جهان بینی خاص کار می‌کنند (Ristvet, 2014). به‌طورکلی مکان‌های مذهبی کانون آئین‌ها و فرامین مذهبی در بین‌النهرین به‌شمار می‌رود. کاسه‌های لبه‌واربخته، در بارگاه اینانا در وارکا (اوروک) از لایه IVa یعنی آخرین مرحله از دوره اوروک جدید، دیده می‌شود. با این وجود به فراوانی در لایه X کشف گردید. کشف جام وارکا و سایر مواد فرهنگی نظیر مهرها نیز در این دوره فرهنگی مهم ارتباط بین مراسم‌های نیایشی و مذهبی را نشان می‌دهد که طی یک روند از پیش تعیین شده به انجام می‌رسد. به نظر می‌رسد که ساخت و تولید بسیار زیاد این کاسه‌های لبه‌واربخته در اواخر دوره IV متوقف شده باشد. در آن لایه، تنها چند عدد در لایه‌های X و IV دیده شده است (Surenhagen, 1986; 1987; 1993). در بارگاه اینانا (نیپور) نیز کاسه‌های لبه‌واربخته در لایه XX ظاهر شده و تا لایه XII امتداد پیدا می‌کند (Hansen, 1965: 202-206). در کل میزان این کاسه نسبت به سایر ظروف در اوروک ۶۰ تا ۷۰٪ بوده است (Nessen, 1970: 136). در اور نیز پس از یک خاکبرداری تعداد زیادی کاسه لبه‌واربخته کشف گردید (Woolly, 1956: 30). کاسه‌های لبه‌واربخته در اماکن مذهبی مهم دیگری چون معبد سین در خفاجه (Delougaz, 1952: 127). و نیایشگاه دیگری در بین‌النهرین به نام «نینا» در نینوه نیز به دست آمد (Campbell-Thopson & Hutchinson, 1931: 104). وجود کاسه‌های لبه‌واربخته، مهرهای اوروکی، جام وارکا و دیگر مواد فرهنگی در یک زمان و مکان مشخص، می‌تواند دلالت بر کاربردهای یکسان و درهم‌تنیده آن‌ها داشته باشد؛ کاربردهای یکسانی که در سرزمین بین‌النهرین به تحکیم مذهبی و درنهایت تحکیم سیاسی آن می‌انجامد (ر. ک. به: شکل ۱۰).

نتیجه‌گیری

با توجه به مطالعات انجام‌شده در زمینه کاربرد کاسه‌های لبه‌واربخته در بین‌النهرین، استنباط می‌شود که این ظروف کارکردهای متعددی داشته‌اند. دوره اوروک جدید در بین‌النهرین، که با نیمه دوم هزاره چهارم هم‌زمان است، شاهد تحولات فرهنگی عظیمی بوده است. اختراع نگارش، توسعه تجارت و فن مدیریت، از جمله بارزترین این تحولات هستند. پراکنش گسترده کاسه‌های لبه‌واربخته، از شاخص‌های شناسایی این دوره در محوطه‌های باستانی محسوب می‌شود. محققان و باستان‌شناسان متعددی به بررسی کاربردهای کاسه‌های لبه‌واربخته پرداخته‌اند. نظریه جیره، که بر کاربرد این کاسه‌ها در توزیع جیره غذایی تأکید دارد، از مهم‌ترین این نظریات است. با این حال، نظریه کاربردهای آئینی نیز مطرح شده است، هرچند که هیچ داده قطعی از این نظر پشتیبانی نمی‌کند. ایده‌نگار نیندا، که در سومری به معنای «نان» است، از مدارک نگارشی

و مدیریتی مهم دوره آغازنگارش به‌شمار می‌رود. نیسن با بررسی شباهت‌های بین این ایده‌نگار و کاسه‌های لبه‌واریکته، ارتباطی بین آن‌ها برقرار کرد؛ هم‌چنین، علامت GU به معنای خوردن، که شبیه سر انسان با کاسه است، این ارتباط را تقویت می‌کند. از آنجا که کاسه‌های لبه‌واریکته، جام وارکا، مهر اوروکی و ایده‌نگار نیندا، همگی متعلق به یک دوره فرهنگی هستند، می‌توان به ارتباط بین آن‌ها پی‌برد. کشف کاسه‌های لبه‌واریکته در بافت‌های مذهبی بین‌النهرین، شباهت ایده‌نگار نیندا به این کاسه‌ها، و نقش کاسه‌ها بر روی جام وارکا و مهرهای استوانه‌ای اوروکی، همگی شواهدی بر کاربرد آئینی این ظروف در بین‌النهرین هستند. با توجه به جامعه مذهبی رایج در بین‌النهرین و مطالعه سایر مواد فرهنگی این دوره، احتمالاً کاسه‌های لبه‌واریکته در مراسم مذهبی به‌عنوان ظروف پیشکش نذورات مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند؛ هم‌چنین می‌توان پذیرفت قالب‌های نان را با قرص‌های نان به‌صورت نذری در ایام خاص به‌معابد و حتی همراه متوفی دفن کرده باشند. با توجه به بررسی‌های انجام شده، می‌توان نتیجه گرفت که کاسه‌های لبه‌واریکته، سفال‌هایی شاخص از دوره اوروک، کاربردهای متنوعی داشته‌اند؛ درحالی‌که نظریه جیره به‌عنوان یکی از مهم‌ترین کاربردها مطرح شده و شواهد باستان‌شناسی و زبان‌شناسی از آن پشتیبانی می‌کنند، شواهد دیگری نیز وجود دارد که کاربرد آئینی این کاسه‌ها را تقویت می‌کند. یافته‌های مربوط به کشف کاسه‌های لبه‌واریکته در بافت‌های مذهبی، شباهت ایده‌نگار نیندا به این کاسه‌ها، و نقش کاسه‌ها بر روی جام وارکا و مهرهای استوانه‌ای اوروکی، همگی نشان‌دهنده ارتباط این سفال‌ها با مراسم مذهبی هستند؛ هم‌چنین مطالعه اسطوره‌هایی مانند اسطوره اینانا و دوموزی، احتمالاً کاسه‌های لبه‌واریکته در مراسم مذهبی به‌عنوان ظروف پیشکش نذورات مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. با این حال، باید توجه داشت که هیچ دلیل قاطعی به‌جز استفاده هم‌زمان تعدادی از این کاسه‌ها بر روی خاکستر و ذغال افروخته برای پخت نان وجود ندارد. هم‌چنین، شباهت این کاسه‌ها به قالب‌های نان مصر نیز نشان‌دهنده کاربرد احتمالی آن‌ها در پخت نان است؛ بنابراین، می‌توان گفت که کاسه‌های لبه‌واریکته احتمالاً کاربردهای چندگانه‌ای داشته‌اند، از جمله استفاده به‌عنوان قالب نان، ظروف جیره غذایی و ظروف نذری در مراسم مذهبی؛ با این حال، با توجه به شواهد موجود، به نظر می‌رسد که کاربرد آئینی این کاسه‌ها در بین‌النهرین محتمل‌تر است. برای درک بهتر کاربردهای کاسه‌های لبه‌واریکته، نیاز به تحقیقات بیشتر با روش‌های نوین باستان‌شناسی و میان‌رشته‌ای، از جمله تحلیل دقیق بافت‌های باستان‌شناسی و بررسی‌های میکروسکوپی بقایای مواد درون کاسه‌ها، وجود دارد. با توجه به مطالب ارائه شده، پاسخ به پرسش‌های مطرح شده به شرح زیر است.

- آیا کاربرد آئینی کاسه‌های لبه‌واریکته در بین‌النهرین، با توجه به مطالعات انجام شده بر روی جام وارکا و دیگر مواد فرهنگی دوره اوروک، قابل اثبات است؟ به‌طور قطع و یقین نمی‌توان کاربرد آئینی کاسه‌های لبه‌واریکته را اثبات کرد. با این حال، شواهد و مدارکی وجود دارد که این احتمال را تقویت می‌کند. کشف کاسه‌های لبه‌واریکته در بافت‌های مذهبی بین‌النهرین، شباهت ایده‌نگار نیندا به این کاسه‌ها، و نقش کاسه‌ها بر روی جام وارکا و مهرهای استوانه‌ای اوروکی، همگی شواهدی بر کاربرد آئینی این ظروف در بین‌النهرین هستند. با توجه به جامعه مذهبی رایج در بین‌النهرین و مطالعه سایر مواد فرهنگی این دوره، احتمالاً کاسه‌های لبه‌واریکته در مراسم مذهبی به‌عنوان ظروف پیشکش نذورات مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند.

- چه شواهدی از جام وارکا و دیگر مواد فرهنگی دوره اوروک، مانند اثرمهرها و ایده‌نگارها، وجود دارد که نشان‌دهنده کاربرد آئینی کاسه‌های لبه‌واریکته باشد؟ نخست جام وارکا؛ نقوش جام وارکا، به‌ویژه صحنه‌های حمل ظروف توسط کاهنان، نشان‌دهنده استفاده از ظروف مشابه کاسه‌های لبه‌واریکته در مراسم مذهبی است. دیگری اثرمهرها؛ مهرهای استوانه‌ای اوروکی، به‌ویژه مهر

کشف شده در تل بیلا، صحنه‌هایی از مراسم مذهبی را به تصویر می‌کشند که در آن‌ها ظروف مشابه کاسه‌های لبه‌واریکته مورد استفاده قرار می‌گیرند. و در نهایت ایده‌نگارها؛ ایده‌نگار نیندا، که در سومری به معنای نان است، شباهت زیادی به کاسه‌های لبه‌واریکته دارد و می‌تواند نشان‌دهنده ارتباط این کاسه‌ها با نذورات غذایی در مراسم مذهبی باشد.

- آیا تفاوت‌هایی در کاربرد کاسه‌های لبه‌واریکته در بین‌النهرین و فلات ایران وجود داشته است؟ در صورت وجود، دلایل این تفاوت‌ها چه می‌تواند باشد؟ پراکنش گسترده کاسه‌های لبه‌واریکته در فلات ایران نشان‌دهنده کاربردهای متنوع این سفال‌ها در مناطق مختلف بوده است. با توجه به شواهد موجود، به نظر می‌رسد که کاربرد آئینی این کاسه‌ها در بین‌النهرین نسبت به ایران محتمل‌تر است. دلایل این تفاوت‌ها می‌تواند ناشی از تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بین این دو منطقه باشد؛ برای مثال، ساختارهای مذهبی و آئینی در بین‌النهرین در دوره اوروک بسیار پیچیده و سازمان‌یافته بود، که می‌تواند دلیلی بر کاربرد بیشتر این کاسه‌ها در مراسم مذهبی باشد.

سپاسگزاری

در پایان نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از داوران ناشناس نشریه که با نظرات ارزشمند خود به غنای متن مقاله افزودند، قدردانی نمایند.

درصد مشارکت نویسندگان

این مقاله مستخرج از رساله نویسنده اول به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم بوده است؛ بر همین اساس گردآوری مطالب توسط نویسنده اول و نگارش آن تحت نظارت نویسندگان دوم و سوم انجام گرفته است.

تضاد منافع

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر در ارجاع‌دهی، نبود تضاد منافع را اعلام می‌دارند.

کتابنامه

- پاتس، دنیل، (۱۳۹۱). «کاسه‌های لبه‌واریکته و نان‌پزی‌ها: مدارک و تفسیرهایی از ایران و سرزمین‌های مرزی هند و ایرانی». پژوهش‌های باستان‌شناسی مدرس، ۳ و ۴ (۶ و ۷): ۶۳.
- پارو، آندرو، (۱۳۹۱). سومر و اکد. تهران: انتشارات سمت، چاپ اول.
- حصاری، مرتضی، (۱۳۹۲). شکل‌گیری و توسعه آغازنگارش در ایران. تهران: انتشارات سمت، چاپ اول.
- صفاری، عباس، (۱۳۹۴). عروس چوپان‌ها (داستان منظوم از ازدواج اینانا و دوموزی). انتشارات ثالث، تهران: چاپ اول.
- طلایی، حسن، (۱۳۹۱). عصر مفرغ ایران. تهران: انتشارات سمت، چاپ پنجم.
- عبدی، کامیار، (۱۳۷۸). «کاسه لبه‌واریکته: کاربرد و پراکندگی. در باستان‌شناسی و هنر ایران». ۳۲ مقاله در بزرگداشت عزت‌الله نکهبان. به‌کوشش: عباس علیزاده، یوسف مجیدزاده و صادق ملک‌شهمیرزادی، تهران: انتشارات نشر دانشگاهی.
- علیزاده، عباس، (۱۴۰۰). «کاسه لبه‌واریکته: نخود هر آش». باستان‌شناسی کند و کاو، ۱۱ (۱۲): ۴-۶.
- کریم‌ر، ساموئل نوا، (۱۳۸۵). الواح سومری. ترجمه داوود رسائی، چاپ سوم، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

- مجیدزاده، یوسف، (۱۳۸۰). تاریخ و تمدن بین‌النهرین. جلد سوم، هنر و معماری، تهران: انتشارات مرکز نشر دانشگاهی، چاپ اول.
- محمودی، ماندانا؛ و سودایی، بیتا، (۱۴۰۲). «مطالعه تطبیقی نقش مایه زن در آثار هنری بین‌النهرین و سر سنجاق‌های لرستان براساس کهن‌الگوی یونگ». نگره (۶۷): ۲۲۹-۲۴۳. <https://doi.org/10.22070/negareh.2022.14814.2826>
- ملک‌شهمیرزادی، صادق، (۱۳۷۵). مبانی باستان‌شناسی ایران، بین‌النهرین و مصر. انتشارات مارلیک، تهران: چاپ اول.
- مورتگات، آنتون، (۱۳۹۰). هنر بین‌النهرین (هنر کلاسیک خاور نزدیک). تهران: انتشارات سمت، چاپ اول.
- هنری هوک، ساموئل، (۱۳۷۲). اساطیر خاورمیانه. تهران: انتشارات روشنگران، چاپ اول.
- یوسفی‌زشک، روح‌الله؛ و ضیغمی، مجید؛ و باقی‌زاده، سعید، (۱۴۰۰). «فلات مرکزی ایران در نیمه دوم هزاره چهارم پ.م.». سپهر مجد: جشن نامه دکتر یوسف مجیدزاده، تهران: انتشارات مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، چاپ اول.

- Abdi, K., (1999). "The Flared-Rimmed Bowl: Use and Dispersion. In Iranian Archaeology and Art". *32 Articles in Commemoration of Ezzatollah Negahban*. Edited by: Abbas Alizadeh, Yousef Majidzadeh and Sadegh Shahmirzadi, Tehran: University Press (in Persian).
- Alden, J. R., (1973). "The question of trade in Proto-Elamite Iran". Doctoral dissertation, Graduate School of Arts and Sciences, University of Pennsylvania.
- Alizadeh, A., (2021). "Bevel Rim Bowl: Chickpeas in Every Dish". *Scientific and Specialized Journal of Archaeological Exploration*, 11 & 12(4): 4-6 (in Persian).
- Amir, O. S. M., (2019). "Warka Wase". *World History Encyclopedia*. Retrieved from <https://www.WorldHistory.org> / image: 10536, 10597, 10595, 10594, 10591
- Baumgartel, E. J., (1947). *The cultures of prehistoric Egypt*. vol. I, Oxford: Oxford University Press.
- Beale, T. W., (1978). "Bevelled rim bowls and their implications for change and economic organization in the later fourth millennium BC". *Journal of Near Eastern Studies*, 37(4): 289-313. <https://doi.org/10.1086/372668>
- Buccellati, G., Matthiae, P., Loon, M. N. V. & Weiss, H. R., (1990). *Salt at the dawn of history: The case of the bevelled-rim bowls* (pp. 17-40). Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul.
- Buchanan, B., (1967). "The prehistoric stamp seal: a reconsideration of some old excavations". *Journal of the American Oriental Society*, 87(3): 265-279. <https://doi.org/10.2307/597720>
- Burton-Brown, T., (1946). *Studies in third millennium history*.
- Cabrea, R., (2018.) "The Three Faces of Inanna: An Approach to her Polysemic figure in the figure in her descent to the Netherworld". *Journal of Northwest Semitic Languages*, 44 (2): 41-79.

- Campbell, Th. R. & Hamilton, R. W., (1932). "The British Museum Excavations on the Temple of Ishtar at Nineveh 1930-1931". *LAAA*, 19: 55- 116.
- Campbell, Th. R. & Mallowan, M. E. L., (1933). "The British Museum Excavations at Nineveh 1931-1932". *LAAA*, 20: 71-186.
- Campbell, Th. R. & Hutchinson, R. W., (1931). "The Site of the Palace of Ashurnasirpal II at Nineveh, Excavated in 1929-30". *Annals of Archaeology and Anthropology*, 18: 79-112.
- Campbell, Th. R., (1920). "The British Museum Excavations at Abu Shahrain in Mesopotamia IN 1918". *Archaeologia*, 70: 101-44. <https://doi.org/10.1017/S026134090001105X>
- Chazan, M. & Lehner, M., (1990). "An ancient analogy: pot-baked bread in ancient Egypt and Mesopotamia". *Paléorient*, 21-35. <https://doi.org/10.3406/paleo.1990.4530>
- Collins, P., (1994). "The Sumerian Goddess Inanna (3400-2200BC)". *PLA*, 5: 103-118. <https://doi.org/10.5334/104>
- Deimel, A., (1925). *Sumerisches Lexikon, Heft I. Vollständiges Syllabar (SA) mit den wichtigstem Zeichenformen*, Rome: Scripta Pontificii Institutii Biblici.
- Delougaz, P., (1952). *Pottery from the Diyala region*. Oriental Institute publications.
- De Morgan, J., (1900). *Recherchis archeologiques, Ler seris. Fouilles a susa en 1897-1898 et 1898-1899*, Paris: Leroux.
- Desset, F., Vidale, M. & Soleimani, N. A., (2013). "Mahtoutabad III (province of Kerman, Iran): an "Uruk-related" material assemblage in eastern Iran". *Iran*, 51(1): 17-54. <https://doi.org/10.1080/05786967.2013.11834722>
- Englund, R. K., (2001). "Grain accounting practices in archaic Mesopotamia". *Changing Views on Ancient Near Eastern Mathematics*: 1-35.
- Englund, R. K., Attinger, P. & Wäfler, M., (1998). "Texts from the Late Uruk period". *Annäherungen*; 1: Mesopotamien-Späturuk-Zeit und frühdynastische Zeit: 15-233.
- Forest, J. D., (1987). "Les bevelled rim bowls: nouvelle tentative d'interprétation". *Akkadica*, 53: 1-24.
- Ghirishman, R., (1938). *Fouilles de Tape Sialk pres de Kashan, 1933, 1934, 1937*. Paris: Geuthner.
- Goulder, J., (2010). "Administrators' bread: an experiment-based re-assessment of the functional and cultural role of the Uruk bevel-rim bowl". *Antiquity*, 84(324): 351-362. <https://doi.org/10.1017/S0003598X0006662X>
- Hansen, D., (1965). "The Relative Chronology of Mesopotamia". Part II: The Pottery Sequence at Nippur from the Middie Uruk to the End of the Old Babylonian Period (3400-1600 BC)". In: *Chronologies in Old World Archaeology*. Robert W. Ehrich (ed.): 202-206.
- Henry Hooke, S., (1993). *Mythology of the Middle East*. Tehran: Roshangaran Publications, first edition. (in Persian).

- Hesari, M., (2013). *Formation and Development of the Beginning of Writing in Iran*. Tehran: Samt Publications, first edition. (in Persian).
- Hodder, I., (2011). "Human-thing entanglement: towards an integrated archaeological perspective". *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 17(1): 154-177. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2010.01674.x>
- Jacobsen, T., (1963). "Ancient Mesopotamian religion: The central concerns". *Proceedings of the American Philosophical Society*, 107(6): 473-484.
- Johnson, G. A., (1973). *Local exchange and early state development in southwestern Iran* (Vol. 51). U OF M MUSEUM ANTHRO ARCHAEOLOGY. <https://doi.org/10.3998/mpub.11396443>
- Kantor, H. J., (1954). "The Chronology of Egypt". In: *Relative Chronologies in Old World Archaeology*. Robert W. Ehrich (ed.): 1-27. Chicago: University of Chicago Press.
- Kramer, S. N., (2006). *The Sumerian Tablets*. translated by: Davud Karsei, third edition, Tehran: Scientific and Cultural Publications. (in Persian).
- Lamberg-Karlovsky, C. C., Potts, D. T., Pittman, H. & Kohl, P. L., (2001). *Excavations at Tepe Yahya, Iran, 1967-1975: the third millennium*. (No Title).
- Mackay, E., (1931). "Report on Excavations at Jemdet Nasr, Iraq, Field Museum of Natural History". *Anthropology Memoirs*, 67: 22-23. <https://doi.org/10.5962/bhl.title.2696>
- Mahmoodi, M., Sodaei, B. & Yosefi Zoshk, R., (2024). "The interpretation of Dumuzid's Dream from perspective of Jung's psychology". *Journal of Archaeology and Archaeometry*, 2. 4 (8): 1-10. <https://doi.org/10.30495/jaa.2023.1998436.1018>
- Mahmoudi, M. & Sodaei, B., (2024). "A Comparative Study of the Role of the Female Motif in Mesopotamian Artworks and Lorestan Pincers Based on Jung's Archetype". *Negreh*, 67: 229-243 (in Persian).
- Majidzadeh, Y., (2002). *History and Civilization of the Middle Ages*. Volume 3, Art and Architecture, Tehran: University Publishing Center, First Edition. (in Persian).
- Malek Shahmirzadi, S., (1996). *Ancient Foundations of the Shasi of Iran, Mesopotamia and Egypt*. Marlik Publications, Tehran: first edition. (in Persian).
- McCown, D. E., (1942). *The Comparative Stratigraphy of Early Iran*. SAOC 23, Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Millard, A. R., (1988). "The bevelled-rim bowls: their purpose and significance". *Iraq*, 50: 49-57. <https://doi.org/10.2307/4200283>
- Millard, A. R., (2009). *The Bevelled-Rim Bowls: Their Purpose and Significance Iraq*, Vol. 50 (1988). <https://doi.org/10.2307/4200283>
- Miller, A., (1981). "Straw Tempered Ware". In: *An Early Town on the Deh Luran Plain: Excavations at Tape Farukhabad*. Henry T. Wright (ed.): 126-30. Ann Arbor Museum of Anthropology Memoir.

- Mortgat, A., (2011). *Mesopotamian Art (Classical Art of the Near East)*. Tehran: Samt Publications, first edition. (in Persian).
- Nicholas, I. M., (1990). *The Proto-Elamite Settlement at TUV, Malyan Excavation Report*. University Museum Monographs 69, Philadelphia: The University Museum of Archaeology and Anthropology.
- Nissen, H. J., (1970). "Grabung in den Quadraten K/L XII in Uruk-Warka". *G. Mann*, 5: 101-137.
- Paro, A., (2012). *Sumer and Akkad*. Tehran: Samt Publications, first edition. (In Persian).
- Perruchini, E., Glatz, C., Heimvik, S. G., Bendrey, R., Hald, M. M., Del Bravo, F.,... & Toney, J., (2023). "Revealing invisible stews: new results of organic residue analyses of Beveled Rim Bowls from the Late Chalcolithic site of Shakhi Kora, Kurdistan Region of Iraq". *Journal of Archaeological Science: Reports*, 48: 103730. <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2022.103730>
- Pollock, S., (2003). "Feasts, funerals, and fast food in early Mesopotamian states". In: *The archaeology and politics of food and feasting in early states and empires* (Pp: 17-38), Boston: MA: Springer Us. https://doi.org/10.1007/978-0-306-48246-5_2
- Potts, D., (2009). "Bevel-rim bowls and bakeries: evidence and explanations from Iran and the Indo-Iranian borderlands". *Journal of Cuneiform Studies*, 61(1): 1-23. <https://doi.org/10.1086/JCS25608631>
- Potts, D., (2012). "Splashed-Rim Bowls and Bread Baking: Evidence and Interpretations from Iran and the Indo-Iranian Borderlands". *Modares Archaeological Research*, 3 & 4 (6 & 7): 63. (In Persian)
- Rištvét, L., (2014). *Performance, and Politics in the Ancient Near East*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107588127>
- Safari, A., (2015). *The Shepherd's Bride (A Poetic Tale of the Marriage of Inanna and Domuzi)*. Sales Publishing, Tehran: First Edition. (in Persian).
- Sanjurjo-Sánchez, J., Kaal, J. & Fenollós, J. L. M., (2018). "Organic matter from bevelled rim bowls of the Middle Euphrates: Results from molecular characterization using pyrolysis-GC-MS". *Microchemical Journal*, 141: 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.microc.2018.05.001>
- Schmidt, K., (1982). "Zur Verwendung der Mesopotamischen Glockentöpfe. (De l'utilisation des vases campaniformes en Mésopotamie)". *Archäologisches Korrespondenzblatt Mainz*, 12(3): 317-319.
- Shimaboku, D. M. n. d., "Possible Pri historic Systems Weights and Measures". Unpublished paper presented, The 7th International Congress of Iranian Art and Archaeology, Munich.
- Stimpfl, A. M., (2017). "Pottery is King: Bevel Rim Bowls and Power in Early Urban Societies of the Ancient Near East". Master's thesis, State University of New York at Binghamton.

- Surenhagen, D., (1986). "Archaische Keramik aus Uruk-Warka. Zweiter Teil: Keramik der Schicht V aus den Sundagen Tiefschnitt und Sagegraben in Eanna". *Baghdader Mitteilungen*, 17: 7-59.
- Surenhagen, D., (1987). "Archaische Keramik aus Uruk-Warka. Zweiter Teil: Keramik der Schicht V aus dem Sagegraben| Keramik der Schichten VII bis II in Eanna| die registrierte Keramik aus den Sondagen O XI-XII und KL XII-XIII| Keramik von der Anu-Zikkurrat in K XVII". *Baghdader Mitteilungen*, 18: 1-92.
- Sürenhagen, D., (1993). *Relative chronology of the Uruk Period New Evidence from Uruk-Warka and Northern Syria*.
- Talaei, H., (2012). *The Bronze Age of Iran*. Tehran: Samt Publishing, Fifth Edition, p. 21(in Persian).
- Vidale, M. & Desset, F., (2013). *Mahtoutabad I (Konar Sandal South, Jiroft): Preliminary evidence of occupation of a Halil Rud site in the early fourth millennium BC*. Ancient Iran and Its neighbours: local developments and long-range interactions in the 4th millennium BC. <https://doi.org/10.2307/j.ctvh1dn46.17>
- Woolley, L., (1955). *Ur excavations: the early periods*. Oxford UP.
- Yousefi Zeshk, R., Zeighami, M. & Baghizadeh, S., (2021). "The Central Plateau of Iran in the Second Half of the Fourth Millennium BC". *Sepehr Majd: Celebration of Dr. Yousef Majidzadeh*, Tehran: Publications Center of the Great Islamic Encyclopedia, First Edition: 166 (in Persian).